

TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XVI. Dizi—Sa. 38

İSMAİL SOYSAL

TARİHÇELERİ VE AÇIKLAMALARI İLE BİRLİKTE
TÜRKİYE'NİN
SİYASAL ANDLAŞMALARI
I. CİLT (1920 - 1945)

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA
1983

1930 TÜRK - YUNAN DOSTLUK, TARAFSIZLIK, UZLAŞTIRMA VE
HAKEMLİK ANDLAŞMASI

Bu Andlaşma, savaşımı bir geçmişi olan Türk - Yunan ilişkilerini ilk kez dostça duruma getirmeyi amaçlayan bir bağıt olmuştur.

Lozan Andlaşmasının önyazısında değindiğimiz üzere, Türkiye ile Yunanistan arasında siyasal ilişkiler, Nüfus Mübadelesinin ortaya koyduğu sorunlar - ki buna bir ara İstanbul'daki Ortodoks Patriğinin seçiminden doğan uyuşmazlık da eklenmişti - yüzünden uzun süre düzelmemişti. Hatta, Mübadeleye ilişkin pürüzlerin çözümlenmesi için yapılan 1926 Andlaşması da yeterli olmamıştı. 1929 yılında bu ilişkiler iyice gerginleşince, iki Taraf deniz kuvvetlerini güçlendirmeğe başlamıştı.

Ancak, 1930 yılında bir yumuşama başlayacaktır. Bunda, bir yandan Atatürk ve Yunanistan Başkını Elefteros Venizelos'un, iki komşu Devletin düşmanca değıl, dostça yaşamalarının daha yararlı olacağını sezmesinin ve bunu iyi niyetle ve yürek-lilikle ortaya koymalarının, öte yandan o sırada Doğu Akdeniz'de bir dostluk ve, güvenlik düzenini kurmak girişiminde bulunan İtalya'nın Ankara ile Atina'yı yak-laştırıcı çabalarının rolü olmuştur. İşte bu hava içinde, 10 Haziran 1930 günü Ankara'da, Nüfus Mübadelesinden doğan tüm sorunları kesinlikle çözümlenmek için bir Söz-leşme yapılmıştır ki, bununla Türk - Yunan dostluk yolunun kapısı açılmış oluyordu.

Bu Sözleşme yapılır yapılmaz Başbakan İsmet Paşa'nın çağırısı üzerine Yunanistan Başbakanı Venizelos 27-31 Ekim 1930'da Türkiye'yi ziyaret etmişti. Dostluk gösterileri içinde geçen bu ziyaretin sonunda, Ankara'da bir Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Andlaşması yapılmıştır¹. Andlaşmaya bir de Deniz kuvvetlerinin sınırlan-dırılmasına ilişkin Protokol eklenmiştir. Ayrıca, bir de Oturma, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesi imzalanmıştır. (Bu Sözleşme, Kıbrıs bunalımı sonucu Türk - Yunan ilişkileri bozulunca 1964 yılında Türkiye Hükümetince ortadan kaldırılmıştır)².

1928 Türk - İtalyan Andlaşmasına (Kitabın XVI. sırasındaki bağıt) benzeyen Türk - Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Andlaşmasının 1. ve 2. Maddeleri en geniş anlamda Tarafsızlık yükümünü getirmektedir. 3. ve ondan sonraki Maddeler ise, iki Devlet arasında çıkacak uyuşmazlıkların - eğer diplomasi yolu ile bir anlaşmaya varılamazsa - uzlaştırma yöntemi ile, o da sonuç vermezse, yargısal çözüm ya da hakeme başvurarak çözümü öngörülmektedir. (Uzlaştırma Komisyonunun kuruluş ve işlevine ilişkin 7. - 20. Maddeler 1928 Türk - İtalyan Andlaşmasının bu

¹ Türkiye B.M.M. nce 22 Şubat 1931 günü 1752 sayılı Yasa ile onaylanan bu Andlaşmanın Fransızca metni ve Türkçe yasal çevirisi için bak. Düstur, Ter. III, C. 12, s. 73 (39). Ayrıca, 125 LONTS, 9, Reg. No. 2841.

² Oturma, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesinin metni için bak. Düstur, Ter. III, C. 12, s. 114 (62). Sözleşmeye son veren 17 Mart 1964 gün ve 6/2806 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı için bak. Resmi Gazete, 17 Mart 1964, No. 11658.

TÜRKİYE'NİN SİYASAL ANDLAŞMALARI

konuyla ilgili ek Protokolüne çok benzediği için, aşağıdaki Andlaşma metnine konulmamıştır).

Ankara Andlaşmasına ekli Protokol, Deniz silahları yarışını durdurmak amacıyla, Tarafların 6 ay önceden birbirlerine haber vermeden yeni savaş gemisi yapmamak ya da almamak yükümünü ortaya koymuştur.

Andlaşma ve Ek Protokol onay belgelerinin 5 Ekim 1931 günü Başbakan İsmet Paşa'nın Yunanistan'ı ziyareti sırasında Atina'da verişilmesiyle yürürlüğe girmiştir.

Andlaşmanın yürürlük süresi, 28. Maddesiyle, 5 yıl olarak saptanmıştır. Ancak, Taraflarca ona son verilmedikçe, kendiliğinden beşer yıllık süreler için yürürlüğünün uzaması öngörülmüştür.

Bununla birlikte, iki Hükümet gerek bu Andlaşmanın, gerek 1933'de yapılan İçtenlikle Anlaşma Paktının yürürlük sürelerini 27 Nisan 1938 günü Atina'da imzaladıkları yeni bir Andlaşma (Bak. Kitabın XXXVI. sırasındaki Bağıt) ile ayrıca, uzatmıştır. Böylece, 1930 Andlaşması, 1938 Bağıtının 5. Maddesi uyarınca, bu bağıtın yürürlüğe girdiği 15 Temmuz 1938 gününden başlayarak, 10 yıl için uzatılmış ve, ortadan kaldırılmadıkça, onar yıl için kendiliğinden uzaması öngörülmüştür. Bu durumda, Andlaşma, hukuksal bakımdan, bugün de yürürlükte görünmektedir.

Şu da var ki, Türk - Yunan ilişkileri 1933 İçtenlikle Anlaşma Paktı ve 1934 Balkan Paktı ile bir dayanışma ve ittifak aşamasına ulaşacağından, İkinci Dünya Savaşından sonra ise NATO içinde daha ileri bir içerik kazanacağından, 1930 Andlaşması "tarafsızlık" yükümleri bakımından anlamını yitirmiştir. Öte yandan, her iki Devlet, ayrıca Uyuşmazlıkların Barışçı Yollardan Çözümüne ilişkin 1928 Genel Bağıtına katılmıştır. (Bu Bağıtın metni Kitabın XXIX. sırasında verilmiştir).

* * *

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE YUNANİSTAN
CUMHURİYETİ ARASINDA DOSTLUK,
TARAFSIZLIK, UZLAŞTIRMA VE HAKEMLİK
ANDLAŞMASI**

(Traité d'Amitié, de Neutralité, de Conciliation
et d'Arbitrage)

Ankara, 30 Ekim 1930

(Metin)

Her durumda uyum ve anlaşma [concorde] politikası izlemek, genel barışa katkıda bulunmak ve Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları Devletler Genel Hukukunun üstün ilkelerine göre çözümlenmek isteği ile, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı ve Yunanistan Cumhuriyeti Başkanı, bu ortak dileklerini bir Anlaşma ile gerçekleştirmeğe karar vermişler ve yetkili Temsilcileri olarak :

Türkiye Cumhuriyeti Başkanı :

Başbakan, Malatya Milletvekili, Sayın İsmet Paşa ile Dışişleri Bakanı İzmir Milletvekili Sayın Dr. Tefvik Rüştü'yü;

Yunanistan Cumhuriyeti Başkanı :

Başbakan Sayın Eleftherios K. Vénizélos ile Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sayın André Michalakopoulos'u atamışlardır.

Adı geçenler, yöntemine uygun olduğu görülen yetkili belgelerini veristikten sonra, aşağıdaki Maddeleri kararlaştırmışlardır :

Madde 1. Bağlı Yüksek Taraflar içlerinden birine karşı yöneltilmiş hiç bir siyasal ya da ekonomik anlaşmaya ya da tertibe [combination] katılmamağı karşılıklı olarak yükümlenirler.

Madde 2. Bağlı Yüksek Taraflardan biri, barışçı tutumuna karşın, bir ya da bir kaç Devlet tarafından bir saldırıya uğrarsa, öteki Taraf, uyuşmazlığın tüm süresi boyunca, tarafsızlık gütmeğı yükümlenirler.

Madde 3. Bağlı Yüksek Taraflar aralarında uyuşmazlık doğuran ve düzgülü diplomasi yolundan çözümlenmeyen tüm sorunları, aşağıda 8-19. Maddelerde öngörülen uzlaştırma yöntemine bağlı tutmayı yüküm-

lenir. Uzlaştırma yöntemi başarılı olmazsa, Taraflar Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçı Yoldan Çözümlemesine ilişkin 18 Ekim 1907 günlü Sözleşmenin 55. ve sonraki Maddeleri uyarınca ya da kendi aralarında yapılmış bulunan her hangi bir anlaşma gereğince, bir Hakemlik Mahkemesine başvurmak konusunda anlaşmamış bulunuyorlarsa, işbu Andlaşmanın 21-23. Maddeleri uyarınca, bir yargısal çözüm çaresi aranacaktır.

Madde 4. Yukardaki Maddenin hükümleri ne Bağlı Yüksek Taraflar arasında yürürlükteki Andlaşmalar uyarınca, onlardan birinin yetkisi içine giren sorunlara, ne de egemenlik hakkına ilişkin sorunlara uygulanamaz. Bir sorunun egemenlik hakkına ilişkin olup olmadığını yazılı bir açıklama ile belirlemek her Bağlı Tarafın hakkıdır. İtiraz durumunda öteki Taraf işbu önsorunu çözmek için Mahkeme ya da Uluslararası Adalet Divanına başvurabilir.

Yukarıdaki Maddenin hükümleri, işbu Andlaşmadan önceki ve geçmişe ilişkin olgulardan doğan uyuşmazlıklara da uygulanmaz.

Madde 5. Çözümü için Taraflar arasında yürürlükteki başka bağitlarla özel bir yöntem öngörölmüş olan uyuşmazlıklar o Bağitların hükümlerine göre çözülecektir.

Madde 6. Eğer bir uyuşmazlığın konusu Taraflardan birinin iç yasalarına göre yargı ya da yönetim Makamlarının yetkisi içine giriyorsa, o Taraf, yetkili makamca akla uygun süreler içinde kesin bir hüküm verilmezden önce, uyuşmazlığın işbu Andlaşmada öngörölen çeşitli yöntemlere bağit tutulmasına karşı çıkabilecektir.

Madde 7. Bağitlı Taraflardan birinin öteki Tarafa yapacağı istem üzerine, işbu Andlaşmanın onay belgelerinin verişimini izleyen 6 ay içinde, bir Sürekli Uzlaştırma Komisyonu kurulacaktır.

(Not : Bu Maddenin gerisi ve 20. Maddenin sonuna dek öteki Maddeler hükümleri Uzlaştırma Komisyonunun kuruluş ve işlevine ilişkin olduğundan ve bu hükümler 1928 Türk - İtalyan Andlaşmasının kilerine benzediğinden buraya ayrıca alınmamıştır).

Madde 21. Komisyonun [Uzlaştırma Komisyonunun] öğütleme kararları Taraflarca kabul edilmezse, onlardan her hangi biri, Komisyonun raporunda saptanan süre içinde, uyuşmazlığı Uluslararası Sürekli Adalet Divanına sunmak yetkisine sahip olacaktır.

Divanın görüşüne göre, uyuşmazlık hukuksal nitelikte değilse Divanın onu, bir Devletler Hukuku kuralı uygulanamıyorsa, hakgözetirlik ilkesine göre çözüme bağlanmasında Taraflar anlaşmışlardır.

Madde 22. Bağlı Taraflar her bir sorunda, uyuşmazlığın konusunu açıkça gösteren ve Uluslararası Sürekli Adalet Divanına verilebilecek özel yetkileri ve kendi aralarında kararlaştırılmış başkaca tüm koşulları belirleyen özel bir Hakemlik Anlaşması düzenleyeceklerdir.

Hakemlik Anlaşması, Tarafların Hükümetleri arasında Nota verişimi yolu ile yapılacak olup onun her noktası Adalet Divanınca yorumlanacaktır. Eğer Taraflardan birinin, yargısal çözüm istemini aldığı günden başlayarak 3 ay içinde Hakemlik Anlaşmasının metni kararlaştırılmazsa, Taraflardan her biri yalnızca bir dilekçe ile Adalet Divanına başvurabilecektir.

Madde 23. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı Bağlı Taraflardan birinin yargı makamı ya da her hangi bir makamınca verilen bir kararın bütünü ya da bir bölümünün Devletler Hukukuna aykırı olduğunu saptar ve o Bağlı Tarafın Anayasal Hukuku sözkonusu kararın sonuçlarını ortadan kaldırmaya olanak vermez ya da ancak bir bölümünü kaldırmaya olanak verirse, zarar gören Tarafa Divan Kararı ile hakça bir zarar-giderim verilmesi gerekeğinde Bağlı Taraflar anlaşmıştır.

Madde 24. Uluslararası Sürekli Adalet Divanınca verilen karar Taraflarca iyi niyetle uygulanacaktır.

Kararın yorumlanmasında çıkabilecek zorluklar her bir Bağlı Tarafın bu konuda yalnızca bir dilekçe ile kendisine başvurabileceği Adalet Divanınca giderilecektir.

Madde 25. Uzlaştırma ya da yargısal çözüm işlemleri yürütüldüğü sürece, Taraflar Uzlaştırma Komisyonu öğütlerinin kabulünü ya da Uluslararası Sürekli Adalet Divanı Kararının uygulanmasını olumsuz yönde etkileyecek nitelikte herhangi bir önlem almaktan kaçınacaktır.

Madde 26. İşbu Andlaşma sona erdiği sırada, ortada bir uzlaştırma ya da yargısal çözüm işlemi varsa, bu işlem Andlaşmanın hükümlerine ya da Taraflarca onun yerine konulmuş olabilecek herhangi bir başka Sözleşme hükümleri uyarınca sürdürülecektir.

Madde 27. İşbu Andlaşmanın, gerek yorumlanmasında, gerek uygulanmasında çıkabilecek uyuşmazlıklar, uyuşmazlıkların nitelen-dirilmesine ilişkin olanlar da kapsam içine girmek üzere, doğrudan

doğruya Uluslararası Sürekli Adalet Divanına yalnızca bir dilekçe ile sunulacaktır.

Madde 28. İşbu Andlaşma en kısa bir süre içinde onaylanacak ve, onay belgeleri verişilir verişilmez yürürlüğe girecektir. Andlaşma, yürürlüğe girişi gününden başlayarak, 5 yıllık bir süre için yapılmıştır. Bu sürenin sona ermesinden 6 ay önce, ona son verileceği bildirilmezse, ikinci bir 5 yıllık süre için uzatılmış sayılacak ve bu böylece sürüp gidecektir.

Yukarıdaki hükümlere olan inançla, adları anılan yetkili Temsilciler işbu Andlaşmayı imza etmişlerdir.

Ankara'da, 30 Ekim 1930 günü yapılmıştır.

İSMET E. K. VÉNİZÉLOS
Dr. TEVFIK RÜŞTÜ A. MICHALAKOPOULOS

* * *

PROTOKOL

Bugün imza edilen Dostluk ve Hakemlik Andlaşmasının yapılmasını gerektiren ilkelerden esinlenen ve deniz silâhları için harcamaların boş yere artırılmasının önüne geçmek ve, her birinin özel koşullarını gözönünde bulundurarak birbirlerinin kuvvetlerini koştur biçimde sınırlandırmak yolunda birlikte ilerlemek isteyen Bağlı Yüksek Taraflar, deniz silâhları yarışının her iki Tarafça, içtenlikle ve dostça bir görüş ve bilgi alışverişi yapılarak, önünü alabilmek olanağını her iki Hükümete vermek üzere, 6 ay öncesinden, öteki Tarafa haber vermeden hiç bir Savaş gemisinin ya da silahlarının ısmarlanmasına, edinilmesine ya da yapımına girişmemeği yükümlenirler.

Ankara, 30 Ekim 1930.

İSMET E. K. VÉNİZÉLOS
Dr. TEVFIK RÜŞTÜ A. MICHALAKOPOULOS

* * *